

Warszawa, 28 sierpnia 2023 r.

dr hab. inż. Beata Joanna Gawryszewska
Katedra Sztuki Krajobrazu
Instytut Inżynierii Środowiska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Jowity Katarzyny Pyszczyk
pt. „Kształtowanie krajobrazu wsi jako instrumentu wzmacniającego systemy zielonej
infrastruktury”**

Podstawę sporządzenia recenzji stanowi pismo wystosowane przez Przewodniczącą Rady Dyscypliny Inżynieria Środowiska Górnictwo i Energetyka Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu dr hab. inż. Justynę Hachoł prof. uczelni, z dnia 16.06.2023 roku, w sprawie zlecenia opracowania recenzji pracy doktorskiej Pani mgr Jowity Katarzyny Pyszczyk pt. **„Kształtowanie krajobrazu wsi jako instrumentu wzmacniającego systemy zielonej infrastruktury”**. Praca została napisana pod kierunkiem promotorki dr hab. inż. arch. Ireny Niedźwieckiej-Filipiak oraz promotorki pomocniczej dr inż. Anny Podolskiej na Wydziale Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

Przedstawiona mi do oceny dysertacja składa się z 5 rozdziałów z Bibliografią i 12 podrozdziałów. Jest to obszerny, liczący w sumie 320 stron tom z dodatkowym plikiem załączników w postaci 70 map i innych ilustracji, prezentujących wyniki badań. W zasadniczym tomie 187 ilustracji, w zdecydowanej większości autorskich, będących przemyślanymi infografikami, stanowiącymi w moim przekonaniu integralną część opracowanej przez doktorantkę metody badania krajobrazu wsi jako instrumentu wzmacniającego systemy zielonej infrastruktury. Tak bogata liczba ilustracji pozwoliła Doktorantce na skuteczną i czytelną prezentację postępowania badawczego, a także pozwala czytelnikowi zrozumieć strukturę specyficznego krajobrazu kulturowego, jakim jest krajobraz wsi. To zrozumienie z kolei będzie niezwykle pomocne w badaniach, które środowisko architektów krajobrazu prowadzi w opisywanym przedmiocie.

Uwagi wstępne

Na wstępie należy pozytywnie ocenić wybór przedstawionego przez Doktorantkę problemu badawczego. Kwestia włączenia wartości, znaczenia i funkcjonowania krajobrazu kulturowego wsi, który bezsprzecznie mieści się w ramach idei zielonej infrastruktury wydaje się być niezwykle aktualna. Postępujące przemiany krajobrazu wsi europejskiej (a w tym polskiej), którym często towarzyszy degradacja tego krajobrazu, przy równoczesnym zaangażowaniu naukowców oraz wsparciu Komisji Europejskiej w ochronę, i zachowanie tego krajobrazu wymagają na nowego zestawu narzędzi diagnostycznych, i wykonawczych.

Dysertacja Pani mgr Jowity Pyszczek wchodzi w kanon prac stanowiących repertuar takich narzędzi, budowanych od lat przez zespół p. prof. Ireny Niedźwieckiej-Filipiak. Teoria zielonej infrastruktury jako mierzalnego zasobu środowiska jest tu doskonałym wyborem. Prezentowana rozprawa przedstawia potencjał współczesnych przestrzeni wiejskich, a ich udokumentowanie czytelnie przedstawionymi danymi daje temu opracowaniu godne miejsce pośród repertuaru praktyk analitycznych stosowanych w tego typu badaniach.

W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę, że uchwycenie elementów żywego krajobrazu kulturowego, które wchodzi w zakres konceptu zielonej infrastruktury jest zadaniem dla młodego badacza trudnym – wielość wątków i elementów obserwacji, ich fenomenologiczna niepowtarzalność i lokalna zmienność stawiają duże wyzwanie. W jego sprostaniu trudno byłoby uniknąć błędów, znalazłam je zatem i w tej pracy. Mam nadzieję, że ich wskazanie nie stanie się dla Doktorantki przeszkodą, a jedynie wskazówką w dalszej pracy, mającej na celu budowanie innowacyjnego instrumentarium projektowego, służącego ochronie środowiska – miejsca codziennego życia dla mieszkańców, a także źródła budowania wartości w oparciu o nowe doświadczenia zarówno przez nich samych, jak i odwiedzających wsie turystów.

Układ i struktura rozprawy

Przedstawiona do oceny dysertacja ma typowy dla rozprawy doktorskiej układ. Rozpoczyna się od rozdziału wstępnego, w którym znalazło się uzasadnienie wyboru tematu pracy, jej cel i teza, przedmiot, zakres terytorialny oraz czasowy badań, Przegląd literatury i stan badań, w którym Doktorantka definiuje analizowane w rozprawie pojęcia i doprecyzowuje zakres, dalej metodyka badań oraz materiały źródłowe. Kolejny rozdział to „Badania ogólne – wybór wsi do badań szczegółowych” oraz „Badania szczegółowe – analiza wybranych miejscowości” (ta część, zawierająca wyniki i ich dyskusję liczy 192 strony!). Rozprawę kończą wnioski, bibliografia oraz zestawienia i spisy.

Zasadniczą treść pracy stanowi obszerne studium analityczne przestrzeni publicznych, analizowanych zgodnie z opracowanymi przez Autorkę kryteriami. Doktorantka analizuje „Zieleń na terenach wspólnych/publicznych we wsi”, w tym „Tereny zieleni towarzyszące obiektom użyteczności publicznej” oraz „Tereny zieleni towarzyszące ciągom komunikacyjnym”, następnie „Zbiorniki i ciek wodne”, wreszcie „Tereny prywatne”, na które składają się „Przedogródki” i „Ogrody/Zaogródki”, co stanowi dla mnie szczególnie interesującą, zwłaszcza metodycznie, część dysertacji. Każde wymienione wyżej studium, realizowane zarówno za pomocą metod jakościowych jak i ilościowych kończy analiza wnętrza krajobrazowego.

Przedmiotem pracy jest krajobraz kulturowy wsi i zieleni w krajobrazie wsi. Doktorantka bada możliwości oceny potencjału tego krajobrazu na potrzeby włączenia go do koncepcji zielonej infrastruktury Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego, z zamiarem kształtowania i ochrony zielonego pierścienia wokół miasta. Intencja Autorki jest tu widoczna, chociaż założenie to nie zostało wyraźnie wypowiedziane w treści dysertacji.

Temat, cel i teza pracy

Uzasadnienie wyboru tematu pracy jest wyczerpujące. Autorka lokuje swoją pracę jako kontynuację prowadzonych w Instytucie Rozwoju Terytorialnego badań, których efektem było

opracowanie pt. „Uszczegółowienie oraz wypracowanie zasad wdrażania optymalnego układu zielonej infrastruktury we Wrocławskim Obszarze Funkcjonalnym”, gdzie Doktorantka była członkiem zespołu. Przedstawiona do oceny dysertacja stanowi naturalną kontynuację jej badań.

Następnie pani magister Jowita Pyszczek formułuje cele pracy: dwa główne i dwa szczegółowe. Pozwolę sobie je przytoczyć w całości. Cele główne to: „Wskazanie roli odpowiedniego kształtowania krajobrazu wsi we wzmacnianiu systemu zielonej infrastruktury WrOF” oraz „Określenie potencjału krajobrazu wsi jako elementu kształtującego system zielonej infrastruktury”. Cele pośrednie (jak rozumiem prowadzące do osiągnięcia celów głównych): „Wskazanie elementów krajobrazu wsi, które mogą mieć znaczenie w tworzeniu systemu zielonej infrastruktury” i „Określenie sposobów kształtowania wsi z otoczeniem w sposób spójny, tworzący połączenia w systemie zielonej infrastruktury”. O ile cele szczegółowe wydają się być zrozumiałe - choć nie jest dla mnie do końca jasna definicja krajobrazu „wsi” i jej „otoczenia” - to cele główne są z pewnością sformułowane zbyt niefrasobliwie. „Wskazanie roli odpowiedniego kształtowania krajobrazu wsi” - to sformułowanie przypomina raczej problem badawczy niż cel pracy. W jakim zakresie kształtujemy ten krajobraz, jakie mogą być jego role? Co znaczy „odpowiedni” w tym kontekście? Podobnie jeśli chcemy określić potencjał krajobrazu wsi jako elementu kształtującego system zielonej infrastruktury, to na tle jakiego większego systemu zielonej infrastruktury krajobraz wsi postrzegamy? Obszaru Funkcjonalnego? Domyślam się tego, a chciałabym przeczytać.

Rozwinięcie zapoczątkowanych w celu treści znajdujemy w tezie rozprawy, w której Doktorantka wskazuje wieś jako podmiot kształtujący i wzmacniający systemy zielonej infrastruktury. Znowu – „wieś” czy „krajobraz wsi”? „Systemy” czy „system”? Wyraźnie zabrakło tu czasu na refleksję i doprecyzowanie sformułowania celu i tezy, co przecież jest bardzo ważne w pracy naukowej.

Metody badawcze i ich zastosowanie

Etap formułowania metod badawczych jest w recenzowanej rozprawie poprzedzony stanem badań. Ma on w większości charakter szerokiego dyskursu naświetlającego tło dla potrzebnych w pracy elementów krajobrazu, nie odnosząc się bezpośrednio do badanych terenów ani przyjętej struktury. Brakuje także dyskusji rozróżniającej system przyrodniczy miasta i wsi w odniesieniu do koncepcji zielonej infrastruktury i terenów zieleni czy terenów zielonych jak chcą niektórzy traktujący temat szerzej autorzy. Od strony 28 w podrozdziale „1.5.3.2 Zieleń wewnątrz wsi. Tereny Publiczne, parki, skwery, zieleń przyuliczna” zaczyna się właściwy stan badań, wprowadzający w przedmiot ujęty w temacie pracy. Jest on kontynuowany w podrozdziale „1.5.3.3 Zieleń wewnątrz wsi. Tereny prywatne – przedogródki i ogrody” oraz „1.5.3.4 Wody powierzchniowe we wsiach”. O przemianach krajobrazu mających wpływ na kształtowanie się zielonej infrastruktury mówi podrozdział „1.5.3.5 Transformacje obszarów wiejskich”. W ostatnim rozdziale pierwszej części pracy czyli „1.5.4. Przegląd metod badawczych...” Doktorantka dokonuje udanej charakterystyki dostępnych procedur badawczych w ostatnich 50 latach. W moim przekonaniu całą część poświęconą przeglądowi literatury i stanowi badań można było skrócić, ograniczając się jedynie do wymienionych przeze mnie rozdziałów, bez straty dla wartości pracy i logiki przewodu, a czasem dla ich poprawy. Z drugiej strony to autor decyduje o rozległości tła badawczego, które

planuje pokazać, zatem nie traktuję tego jako błąd, a raczej usterkę powodowaną brakiem doświadczenia.

Przedstawione metody badań obejmują trzy zasadnicze etapy: badania wstępne, badania ogólne oraz badania szczegółowe. W tym typowym dla badań krajobrazowych schemacie pani magister Jowita Pyszczyk ukryła bardzo interesującą, autorską analizę, w której wykorzystuje zarówno badania literaturowe, analizy w makroskali (Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego) jak i badania w skali lokalnej, obejmujące studia historyczne, funkcjonalno-przestrzenne, przyrodnicze, demograficzne i krajobrazowe pięciu wsi, wybranych na drodze eliminacji przy użyciu opracowanych kryteriów. W delimitacji obszarów wchodzących w skład zielonej infrastruktury wsi brała pod uwagę jedenaście typów obszarów, dla których zastosowała indywidualne procedury charakterystyki i analiz. Z zadanej sobie pracy wywiązała się bardzo dobrze – w opracowaniu zwraca uwagę skrupulatność prowadzonych badań i szczegółowość ich dokumentowania. Szczególnie metoda analizy potencjału (opis na str. 71-79), za pomocą której Autorka łączy wszystkie powstałe w trakcie badań wątki analityczne z wirtuozerią, relacjonując to jednocześnie w bardzo przystępny sposób. Doceniając koncept badania i skrupulatność przeprowadzenia zwracam uwagę na niejasności, które moim zdaniem powinny być wyeliminowane w przypadku publikacji rozprawy. Po pierwsze parametr dostępności elementów zielonej infrastruktury wsi (tab. 2 str. 55). Co to jest dostępność pełna albo częściowa? Kiedy kończy się częściowa a zaczyna pełna? Jak standaryzowano ten wskaźnik? Po drugie – przedogródki „tradycyjne” i „współczesne”. Pierwsze sformułowanie dotyczy formy, drugie czasu powstania. Może to nasunąć wątpliwości, czy aby tradycyjny nie może być równocześnie współczesny. Oczywiście Doktorantka tłumaczy, że oba terminy dotyczą kwestii kompozycyjnych, ale dla porządku unikałabym terminów sugerujących błąd w podstawie logicznej klasyfikacji.

W szerszym spojrzeniu na metodę i układ rozprawy należy z całą pewnością powiedzieć, że zostały one właściwie dobrane, nakreślając bardzo interesujące ramy całego opracowania i warunkując powodzenie zaproponowanych założeń oraz postawionych celów.

Wyniki badań i możliwości ich praktycznego zastosowania

Wyniki badań zawarte w recenzowanej rozprawie są opisane w formie zrelacjonowania uzyskanych rezultatów poszczególnych badań. Autorka prowadzi te relacje w odniesieniu do każdej z pięciu badanych wsi, łącząc następnie uzyskane w pierwszych etapach dane w zestawieniu prezentującym, zgodnie z założeniami, potencjał krajobrazu do budowania Zielonej Infrastruktury Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego. Zaprezentowane w rozprawie pani magister Jowity Pyszczyk wyniki są konsekwencją przeprowadzonych badań, a sposób ich przedstawienia zasługuje na wysoką ocenę. Chociaż skomplikowana, zaproponowana procedura badania potencjału krajobrazu wsi na potrzeby kształtowania zielonej infrastruktury obszaru funkcjonalnego jest oryginalna i zachęcająca do dalszej pracy nad budowaniem w oparciu o nią pełnej metody. Metoda taka pozwoliłaby na połączenie badań wielowątkowych warstw palimpsestu, jakim jest krajobraz, w skuteczną procedurę oceny na potrzeby planowania zielonej infrastruktury i ogólniej planowania przestrzennego. Nie będzie to metoda łatwa, ale z pewnością możliwa do praktycznego zastosowania przez ekspertów – architektów krajobrazu.

Widocznym mankamentem tej części pracy jest bardzo zdawkowa dyskusja wyników. Trudno doszukać się literalnej dyskusji z autorami przywoływanymi w stanie badań (miałoby

tu uzasadnienie umieszczenie w nim teorii zielonych pierścieni miast), ale i autorskie przemyślenia są bardzo nieliczne. Pojawiają się one dopiero w części „4. Wnioski”, gdzie na blisko dwóch stronach pani magister Jowita Pyszczek dzieli się uwagami, które nasunęły się przez lata pracy nad tematem, wskazując na postępujące zmiany w krajobrazie widoczne w trakcie badań i na konieczność jego ochrony, a co za tym idzie efektywniejszego nim zarządzania, do których uzyskane wyniki mogą się przyczynić. Muszę tu też niestety powiedzieć, że poza dwoma pierwszymi zdaniem, gdzie Autorka odwołuje się do realizacji celu i potwierdzenia tezy pracy, wnioski ani ogólne, ani aplikacyjne nie zostały sformułowane.

Omawiana dysertacja, mimo wymienionych wyżej niedociągnięć z pewnością jest oryginalna i przedstawia oryginalne, naukowe uzasadnienie postawionej tezy i problemu badawczego. Nowatorskość pracy to przede wszystkim połączenie w całość kilku wątków analitycznych wynikających z wielości aspektów badań krajobrazowych. Doktorantka z sukcesem dostosowała przyjęte w tej grupie badań procedury tworząc zestaw dostosowany do potrzeb planowania i kształtowania środowiska. Autorska metodyka, fenomenologiczne ramy badawcze, a przede wszystkim skrupulatna weryfikacja przedstawionego w dysertacji sposobu postępowania badawczego, dająca w efekcie możliwe do wykorzystania narzędzie analityczne, wykorzystujące aparat badawczy w dyscyplinie ochrona i kształtowanie środowiska, spełniają wymagania stawiane dysertacjom doktorskim.

Język i strona redakcyjna rozprawy

Jak już wcześniej pisałam, rozprawa została przedstawiona w formie niepublikowanej monografii, co wymagało od Autorki znacznego wysiłku włożonego w stronę redakcyjną i edytorską manuskryptu. Pani magister Jowita Pyszczek dobrze wywiązała się z tego zadania. Język pracy jest poprawny, przejrzysty a jednocześnie precyzyjny, pozwalając na łatwe zrozumienie treści. Grafika stron jest estetyczna i umożliwia łatwą nawigację po rozdziałach. Mimo karkołomnej, bo pięciostopniowej struktury podziału treści w rozdziały i podrozdziały znalazłam tylko jeden błąd, który celowo, traktując go jako usterkę edytorską, a nie błąd logiczny referuję tutaj: numeracja rozdziału 2.1.5 jest chyba błędna. Czy nie powinno być 2.2.2? Proszę również w wypadku publikacji pracy zwrócić uwagę na stronę 295 – widać na niej błąd aplikacji zarządzającej odwołaniami do źródeł.

Doktorantka z wielką dbałością potraktowała numerację tabel, ilustracji, spisy i odsyłacze. Zostały one opracowane omalże bez błędów (pomijając niezawiniony przez nią błąd aplikacji opisany powyżej).

Piśmiennictwo

Piśmiennictwo ujęte w rozdziale Bibliografia jest obszerne. Jednolicie potraktowany spis literatury zawiera ponad 200 pozycji, z czego kilkanaście to pozycje obcojęzyczne. Ze względu na tematykę pracy i zastosowanie jej wyników rozumiem przewagę prac i dokumentów polskich autorów, a tym bardziej doceniam ich liczbę cytowaną w dysertacji. Są to opracowania aktualne, większość została opublikowana po roku 2000. Nie mam żadnych uwag co do wyboru źródeł, sposobu i poprawności konstruowania odsyłaczy, cytowania literatury oraz innych źródeł pierwotnych, i wtórych w tekście dysertacji.

Konkluzja

Rozprawa doktorska Pani mgr Jowity Katarzyny Pyszczyk stanowi oryginalne dokonanie naukowe a jej treść mieści się w dyscyplinie ochrona i kształtowanie środowiska. Rozprawa spełnia warunki formalne stawiane przez Ustawę o stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki z dnia 14.03.2003 roku wraz późniejszymi uzupełnieniami, a także warunki zawarte w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Warszawa, dnia 30 stycznia 2018 r. Poz. 261).

Moja opinia o recenzowanej pracy, mimo zauważenia błędów, jest pozytywna i tym samym rekomenduję Radzie Dyscypliny Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Jowity Katarzyny Pyszczyk pt. „Kształtowanie krajobrazu wsi jako instrumentu wzmacniającego systemy zielonej infrastruktury” i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Beata Gawryszewska